

čenica: **НАШЕГА**, ako i ne pristoji to vele. A nije pravo napisana ova prva, nego bi imala biti: **ВЪВЕДЕНСКОГА**, jer potiče od **ВЪВЕДЕНИЕ**; no više je zamjeriti za drugo *o*, nego za prvo. A sada tamo da izriču: *vavedenski*, a ne: *uvedenski*; jer možda još vide, (kako u nas) razliku u predlozima *v'* i *u*, što je južnim Slovjenom u mnogom mjestu latinski, a još više talijanski jezik i stari pravopis žalibože smutio. A za ove tri skraćenice: **ПР(ЪСВА)Т(Ъ)НЪ И(АШЕА)?** **Б(ОГОРО)Д(И)ЦЫ**, očito je da su u genitivu. No ovaj ovakov genitiv više je na Rusku.

A sve ovako: **ПЕУАТЬ ВОВЕДОНСКОГАН(?) ХРАМА ПР(ЪСВА)Т(Ъ)НЪ И(АШЕА)? Б(ОГОРО)Д(И)ЦЫ МОНАСТИРА ЗАВЛАС. Ѡ Х(РИСТА) СОА'** (valja da na mjesto: **•АСОА**). Dr. Ivan Črnčić.

Starobosanski nadpisi u Bosni i Hercegovini.

I.

Crkva na Zavalu (u Popovu Polju).

1. † ИЗВОЛЕНІЕМЪ ОЦА ПОСПЕШЕНІЕМЪ (СЪН)А ИСВРШЕНІЕМЪ
СТАГО
2. ДѢХА ПОПИСА СЪ СЫНЪ СТЫ (ВОЖ)НИ ХРА ТРѢД(ОМ) И УРДІЕМЪ
ѠТЦЪ И БРАТІЕ
3. ИЖЕ СЪ ТРѢДНИШЕ ѠСЕМЪ ДѢЛОУ БЪ ДА И ПРО ТИ. ПИСА СЪ ПРИ
ВЕ // // ШЕНО *slijedi crta* АРХІЕПІКОПС СРЪБК О
4. КЪ ПАІСЕЮ ПРИ(МИ)ТРОПОДИТЕ ХЕРЗЕГОВКО
5. КЪ СЪМОНЪ. ЛОС

З. Р. К. З. (7127)

Čita se: † Izvolenijem' oc(a) pospešenijem, (s'n)a isvršenijem' stago Dha popisa se sii sti (Bož)ni hram trud(om') i usrdijem, otc i bratie iže se trudiše osem delu B da i u prosti. pisa se pri ve // // šenom (*slijedi*) arhiepiskope Srbskom

Kyr Paiseju pri(mi)tropolite hércegovskom

Kyr Symeonu. Lote. — 7127 = 1619.

U spomenutomu su nadpisu u svezi:

II. crta	— ѿтзъ	u svezi je	т	sa з.
III.	» — твѣдише	»	» т	» р. и sa ш.
	» — данх	»	» а	» н.
	» — прости	»	» п	» р. т sa н.
	» — писа	»	» п	» н.
	» — при	»	» п	» р.
	» — архіепископѣ	»	» а	» р.
IV.	» — при	»	» п	» р.
	» — митрополитѣ	»	» т	» р.
	» — херцеговском	»	» р	» з.

Spomenuti je nadpis kistom napisan na svodu stupca (sa zapadne strane) kod vrata, biva u crkvi *Vavedenije*, čuvenoga vazilijanskoga manastjera na *Zavali*. Manastjer je od davnijih davnina, a to nam svjedoči pečat, da je obstojao i XIII v., t. j. 1271 (*Vidi Viestnik 1886. str. 36*), te je bio popravlján više puta, kako to ispada po sljedećoj listini i t. d.:

1. АСПО ѿД РОЖД АСПВ РИСНОКА НА АЧ ѿ ѿ (1718)
2. ПРЕКРЕСМО ЦРКВЪ И ѿ ПѢ АРАУЪ ДАДС
3. ПГЪМАН ВАСИАНЕ . ЦСКНИЪ . А КНЕЗ МИЛОШЪ
4. ДВА ЦСКНИА . КОНКОДА ПЪКО ПЛАДИЪ
5. ЦСКНИЪ А КОНКОДА АЛЕКСА КАДНЕВИЪ
6. ЦСКНИЪ. — i t. d.

Ovako slijedi odulje čislo bogoljubnijeh prinosnika, al ovdje nije mjesta, da se iz manastirskoga *Opštaka* priobći čitava listina, al će se to uraditi u drugome listu. — Crkva je bila i u posljednje doba prekrivana, a to je ukresano na pragu sa strane, na vratima:

1833
 ПРЕКРИ
 СС
 ОВАН
 ХРАМ:

Crkva je (pa i manastjer) ukresana u živcu kamenu, baš onako u kosi kao neke nekropole u Misiru, te je samo dogradjivana sa strana. Iznutra su u crkvi po prilici sljedeće dimensije, biva: Otar 4·50 met., hram s otara dalje 8·50 met. U sve je duga crkva 13 met. Široka po sriedi 6·50 m. Visoka na sriedi 5·20 m. — Crkva je iz-

mjerena samo iznutra, a to se nikako nemože s dvora, kaonuti što je ukresana u poli (litici). Nad otarištem je liep kubet, te je crkva tipa bosansko-bizantinskoga. Crkva je sva živopisana, biva miri su joj naslikani *a fresco*, a to *pisa se godine 1619*, kako nam svjedoči gore navedeni nadpis. Tu ti je potanko (dakako po tipu bosansko-bizantinskomu) život Hristov i različitijeh božjijeh svetitelja i mučenika. U otaru su svetitelji, a po *duvaru* ponajviše su mučenici, te je tu slika i iz staroga uvjeta, biva žrtva Avramova i hram

- СВѢДѢНІА.** Od slovinskijih su svetitelja udareni samo ovi: *Sveti Sava* i *Sveti Arsenije*. — Svi ti gotovo Sveci drže u ruci po *listu* (vrpcu), a na njoj je upisana po koja izreka iz staroga ili novoga uvjeta. — S desne je strane na svodu napisan *kondak* hramu, t. j. *crkvena pjesmica*, a poviše sjevernijeh vrata (na ulazu u otar) udaren je *tropar* hramu. — Navesti mi je i dva zavjetovna nadpisa:
1. † (ДА СЕ ЗНА) ШТО ПРИЛОЖИ НИКОЛА КЪЮН . . . ~ ~ МАРИА
 2. ШЕКИКЪ ѿ СНО ПСВИЦЪ, Х. (600) АСПРИ. БГЪ ДА ГА ПРО-

СТИ . . . ~ ~

Čita se: † (Da se zna) što priloži Nikola Kujun(džija) Marija Šević, u siju pevnicu 600 aspri, B(o)g da ga prosti . . . ~

Spomenuti je nadpis kistom napisan više stупца (na svodu), na južnomu dielu crkve (sa istočne strane).

. . . . МОНАХЪ СЪ БРАТІАМИ БЪ ДА ИХ ПРОТИ . . .

Čita se: . . . Monahu s bratiami, B da ih prosti . . .

U svezi su:

БРАТІАМИ, u svezi Т са І, А са М і са Н. — ДАМХ u svezi А са Н.
ПРОСТИ u svezi П са Р.

Ovaj je utarak nadpisa (napisan kistom) s lieve ruke, na sjevernoj strani. — Ovo je samo po debelu s epigraphičkoga gledišta, te mi je preporučiti kakvu *strukovnjaku*, *arhitektu*, a da bi ozbiljnom razpravom opredjelio pravo doba ovakoj liepoj starini. Dapače uzgrede mi je napomenuti, da *živopisi* na *duvaru* nijesu, bogzna, remek djelo kakva prvaka slikara, al svakako dosta zasjecaju za Herecg-Bosnu.

Obrazi su u svetitelja oduljeni i ocijedjeni, a brade duge te izgledaju kaonuti veliki pokornici, a da dobiju slavu rajsku.

U manastjeru je na *Zavali* starinski *Opštak* napisan na staromu lanenomu papiru, te je negda bio krasno i uvezan. Spome-

nuta je knjiga vis. 0·28 m., a šir. 0·20 m. S početka je naputak (napisan krasnijem ćirilskijem pismenima):

Ѡ ХОТЕ ЦѢИ ВЪ ПИСА

ПИСА СЕ ВЪ СПОУЮ ПРСКОМНДЮ:

Po naputku je *pomenik*, te ovako započimlje:

1. ЗДѢ НАУИНАСЕМЪ ПОМѢНИКЪ †
2. СРѢБСКЫИМЪ ГАМЪ: —
3. ПОМѢНИ ГИ БЛГОУТНАГО ПѢМА
4. ГНА СРѢБСКАГО СЪМѢОНА ПИ.
5. МОНАХА, И МЪРОПОУЦА.
6. ПОМѢНИ ГИ ПРКАГО АРХІЄПКОПА
7. АНКЪ ОХЪ СТЫНЪ АРХІЄПКА . . .
8. САВОУ СРѢБСКАГО . ПОМѢНИ
9. ГИ АРХІЄПКА . АРСЕНІА . ПО
10. МѢНИ ГИ АРХІЄПКА САВОУ.
11. ІОАНИКУА :: — — — :: :: :: —
12. ПОМѢНИ ГИ ДШЕ РА СКОН ВЪЦР ПИВЫ
13. АРХІЄПКА . КАСІАІА ТРѢБЪИМЕ
14. АРХІЄПКА . КАЛКА

Ovako ti slijedi naprijeda *pomenik*, te je tu na stotine napolmenuto bogoljubnijeh duša, sa svijeh strana naše domovine, te se po tomu pozna, koliko je bio glasovit manastjer. Spomenut mi je, da je tu istaknut i čuveni manastjer *Žitomislīci* (kod Mostara), te je tu *pomenik* i *Miloradovićima*, koji se još nazivlju i *Hrabreni*.

U *Opštaku* su bile napisane mnoge sgode, te sam jih nekoliko i prepisao, al je posred knjige iskinuto mnogo strana, pa mi eto kazaše *jeromonasi*, da je tu bilo veoma zlamenitijeh stvari (to su

čuli od usta do usta), pa je jednom došao u manastjer nekakav *vladika Fanariot*, te je to sve varvarski poparao, a da nestane uspomene za dojučer naraštaj.

Do dužnosti mi je, da pokažem veliku cieniu spomenutoga *Opštaka*, a to će po sebi ispasti, jer je u njemu zabilježeno bogoljubnika baš iz najdaljijeh zemalja, a to eto prepisujem negdje po srijedi:

БЛУКА	СОМБОРЬ	ХРЪВАТИ
монаха ¹	андрію	богдама
лишониѧ	милиѧ	дмитра
лишанасіѧ	петра	рашка
дмитра	ніколоу	тодора
богоя	живка	дмитра
медака	гакрила	вѧкослав i t. d.
ілію	нідію	
миликов i t. d.	ілію i t. d.	

КРУКЪ САНѢКЪ

рашка
савз
милоша
радослава
рашка
вѧука
вѧкоу
продана i t. d.

БЕЛАНСКО ПОЛЕ

радѧа
цеѧеѧѧ
нимсоу
марѧѧ
микѧѧ
сладѧа i t. d.

Još ti je u crkvi knjigoshrana, te je tu dosta znamenitijeh knjiga, al nijesam pregledao, s nestašice vremena, nego sljedeće:

U »*sljedovanomu psaltiru*« je na početnomu listu katizama i mjeseca grb u viencu, te ga drži andio. Grb je dvogubi orao sa krunom na svakoj glavi, a na pola je spuštenijeh krila. Izmedju dvije glave je inicijalno slovo Б, te se čita: **БЛАГОУВЪРНИ**. S lijeve niže glavâ monograma: (u svezi **ГН** = **ГОСПОДНИ**; s desne monograma u svezi **ГЮ(раи)**, a na prsima orla **ЦР** u svezi **Цр(носѧѧѧ)**. Ispod krila je s lijeve strane zviezda, tako s desne, pa niže čapeti (pandža).

Rečeni *sljedovani psaltir* veoma je riedka knjiga, te mislim stavno, da je *Obodski*. — Na početnomu listu *Ohtoiha petoga glasa* je grb Božidara Vukovića iz Podgorice, te je ovako sastavljen: Poviše spletena uresa je . **ІС** . **ХС**. U rečenomu je uresu vienac, a u

viencu grb, štit. Za grbom je jednoglavi orao raširenijeh krila i izplažena jezika. Polje je razdijeljeno popriečno velikijem pásom, a uza nj uzlazi, put lieve, mletački lav izplažena jezika. Pred lavom je na pásu crvenijem slovima ГНЬ (t. j. г(о)с(поди)нь). U gornjoj je česti polja, s desne strane, БО (t. j. бож(ударь), a u donjoj cesti polja, s desne, БОЕВЪДА. Na dnu uvodne glave ili naslovnoga lista, napisano je:

1. НАУЕШЕСЕ ПИСАТИСИ ІЕ СТЫЕ ПБЖТВИ

2. ІЕ КНИГЫ, ГІЕМ Ы ѠХТОНХЪ

Crvenijem slovima:

1. ВЪ ЛѢТО. З̄ М̄ Д̄ (7044 = 1536) КРОУГЪ СЛНЦА

2. СІ. (t. j. 16.) А̄ ЛОУНЪ ДІ * — (t. j. 14).

Slijede krasni vezovi.

U *Jevangjelju*, štampanu u *Mrkšinoj* crkvi, ovako piše na svršetku knjige:

1. СВКРШНШЕ СЕ СІ СТЫЕ П̄ БОЖЬСТАВНІЕ КНИГЫ

2. ПРІ ХРАМЪ СТО ВЪЗНЕСЕНІА ЁЖЕ ІЕ МРЪКШНІА

3. ЦРКВА. ВЪПОДЪ КРІМІЕ УРЪНІЕ ГОРЫ. ВЪ ЛѢТО. З̄ О (t. j. 1562)

4. КРОУГЪ СЛНЦОУ. ГІ. (13) ЛОУНЫ. А. (1.)

5. МСЦА ПОНІА

6. К. Д. (24) ДНЬ. А̄ЖЕ Ѡ УЪСТВОМЪ Ѡ РЕКЕ РЕКОМІЕ ДРИНА.

Ovdje je udareno simetrički sedam zvjezda, t. j. tri crne, a četiri crvene. Upisano je crvenijem slovima:

СЛѦВА СВКРШНТЕЛІО БЪ НАШЕМОУ ВЪ ВЪКЫ АМІШК

Kazao mi je vrli iguman gosp. Hristifor Mihajlović, da je još u crkvenoj spremi dobar broj rukopisnijeh i štampanijeh listina, a i riedkijeh knjiga, kao n. p. izdanja *Trojana Gundulića*, tiskara itd.

Marastjer je na Zavali uz samu crkvu, te se u nj ulazi ispod duga *čemera* (svoda) taman kao da ideš gdjegod ispod zemelje. Tu

su ti golema vrata, sva okovana, taman kao na tvrđjavi. Kad si prošao ispod *ćemera*, onda te eto istom pred crkvu, a ispred crkve opeta ispod uzahna *ćemera* ulažiš u manastjer. Manastjer je ukresan u živcu kamenu, te su u njemu celijice uske i mračne, a da je čovjeku do goleme nevolje i pokore, da tu stanuje. Iz manastjera je u brdu otvor, te se moglo u teškoj potrebi i pobjegnuti na drugu stranu, a to kroz brdo. Za manastjerom je *gjačko groblje*, a pred manastjerom, *kalugjersko*. — Ovo ti je kao kakva tvrđjava, te se iz nje vidi Popovo polje, pa su se eto odovle kršćani i branili proti nekrstu, a umjetnosti u njemu ni traga, no sve pusta utvrda. (Sliedi dalje). V. V. V.

D o p i s i.

1. U Korčuli, dne 12. travnja 1886.¹ — I. U selu Ravnom (poviše Popova polja) na *Oblatu* je (glavica) crkvice sv. Mitra, a kod nje su dvije staro-bosanske ploče bez simboličkih znakova. Kod golemije je ploče (na glavi) ogromna pola uzgori, a na njoj je u bassor. usječen krst, tako rečenog oblika *patens*, visok m. 0,71; a u perima mu je, s kraja na kraj, m. 0,34.

U Ravnomu je, niže crkve, na *gomili* dvadeset staro-bosanskih spomenika:

1. Ogromna ploča, a na njoj balčak od mača.
2. Stećak (slabo ukresan), a na njemu dvije kupe.
3. Ploča. Na njoj je krst oblika kao teutoničkoga.
4. Ploča. Rázbijena je, a na njoj se jedva pozna balčak od mača. Sve su ove ploče slabo ukresane, te su ponajviše izrazbijane.

Kod *Ivanje* je crkve, u Ravnomu, staro-bosansko greblje, te sam tu u sve nabrojio jedanaest spomenika:

1. Ogroma ploča. U posljednje je doba bio kod nje zasadjen krst, a na njemu pismo:

IC . XP
BOH — KO . CAATA
869.

Po svoj prilici pokojnik je bio ukopan pod staro-bosansku ploču, a ovo su rietki slučajevi, da će se kogod u Herceg-Bosni ukopati ispod *grčke pločetine* (tako narod kaže), pa s toga ću ovo i napominjati, a da se nebi kadgod sgodila kakva pometnja u znanosti.

Još mi je poznat slučaj u *Čepikućima*, gdje je bila ukopana *okuženica Klarica Sugjina*, a početkom ovoga vieka.

¹ N. Vicstnik 1886. str. 52.